

Zeeland

Een plan van aanpak voor een duurzame toekomst

Opdrachtgever: Kunstpark Zeeland, Provincie Zeeland en de
Kenniswerkplaats Zuidwest Delta

Opdrachtnemers: 61 studenten Ruimtelijke Planning, Wageningen
University

September-oktober 2010

Inleiding

Begin september 2010 kwam Kunstpark Zeeland in samenwerking met de Provincie Zeeland en Werkplaats Zeeland met de vraag aan Wageningen Universiteit opzoek te gaan naar een duurzame aanpak voor planontwikkeling. Men liep in de provincie Zeeland tegen problemen aan.

Als men een lange tijd met een project bezig is, kan men op den duur de objectiviteit verliezen. Om een nieuw licht te laten schijnen over de projecten en daardoor te zien waar eventuele problemen liggen of in de toekomst kunnen ontstaan, is gevraagd aan de universiteit negen projecten te analyseren en een nieuwe aanpak te ontwikkelen om zo projecten die vast lijken te zitten in het proces, weer op te kunnen pakken en/of aan te passen..

Voor het vak Spatial Planning: Theory and Methodology zijn 66 studenten in twaalf groepen met negen verschillende projecten aan het slag gegaan. Zeven weken lang werden er analyses over de ruimtelijke en maatschappelijke omgeving gedaan. Verschillende partijen werden gesproken en door de twaalf groepen werden nieuwe aanpakken ontwikkeld. Bij de analyse werden de Provincie Zeeland, gemeenten, ondernemers en inwoners in hetzelfde kader betrokken. Er werd aan de partijen gevraagd hoe zij in het project stonden. Vooral kwam daarbij aan het licht welke problemen, wensen en inzichten in het specifieke project in hun omgeving er leefden. Met deze informatie, discussieerden de groepen over de mogelijke problemen bij de projecten om te komen tot het echte probleem. Vervolgens hebben zij ideeën ontwikkeld, die een plan van aanpak hebben gevormd. De resultaten zijn beschreven in twaalf verschillende plannen van aanpak.

Doordat er meerdere aanpakken zijn gemaakt in een zelfde gebied, is het niet vreemd dat een aantal problemen waar de projectgroepen tegenaan liepen in verschillende projecten terug te vinden zijn. Om een overkoepelend advies voor de projecten te kunnen geven, zijn de overeenkomende problemen en ideeën in dit plan van aanpak samengevoegd. De adviezen staan vaak in verband met duurzaamheid. Voor het plan van aanpak is in gedachte genomen dat de projecten op een groot draagvlak kunnen rekenen. Daarbij moeten de projecten in verband met de ecologie kunnen worden gebracht. Er moet ook op de haalbaarheid van projecten worden gelet en daarbij realistisch over de huidige en toekomstige wensen, problemen en feiten wordt nagedacht. Het is van belang, dat de uitgewerkte plannen ook in de verdere toekomst kunnen anticiperen op de maatschappij en de ruimte.

Wij hopen, dat door dit plan van aanpak het aandachtsveld naar een nieuwe aanpak kan worden verschoven. Waardoor plannen niet alleen gerealiseerd worden voor het geld maar ook voor een hoge 'quality of life'.

Probleemstelling

De provincie Zeeland heeft, zoals op te maken uit de rapporten 'Op Pad' en 'Onverkende Paden', met enkele problemen te kampen die het toekomstbeeld van de provincie negatief beïnvloeden. In dit hoofdstuk worden deze problemen beschouwd, of het ook daadwerkelijk zulke grote problemen zijn. Daarbij ook indien mogelijk hoe deze problemen kunnen worden opgelost.

Om te beginnen is het nodig om de problemen te analyseren die de provincie als het belangrijkste beschouwt voor de kwaliteit van het gebied. Eigenlijk staan deze problemen allen in verband met het hoofd probleem: de achteruitgang van de economie ten gevolge van:

- Leegloop (vertrek van jongeren/ jonge gezinnen) van de provincie met daaraan gekoppeld een onoverkomelijke en negatieve impact hebbende brain-drain in het gebied.
- Vergrijzing
- Leegstand als gevolg van de vergrijzing
- Leegloop wegens sterfte-overschot

Door de leegloop heeft Zeeland tevens te maken met de aantasting van het imago van het gebied. Gepaard met dit probleem gaat de verandering van de identiteit.

De provincie probeert veel om deze trends tegen te gaan. Er is echter gebleken uit verschillende studies uitgevoerd door studenten van Wageningen UR dat niet alle projecten, om deze trends tegen te gaan, even soepel verlopen. Daarom zal er nu verder gekeken worden naar het procesmatige verloop van deze projecten en of men zich wel richt op de juiste punten om deze problemen aan te pakken. Tevens worden de mogelijke oplossingen beschouwd die deze trends tegen kunnen gaan.

Twee hoofdproblemen kunnen worden onderscheiden in procesverloop waardoor het bij sommige plannen zeer moeizaam verloopt. Te weten:

- Zeer eenzijdige trendanalyses
- Gebrek aan burgerparticipatie

Het eerste hoofdprobleem dat wordt belicht is de eenzijdige trendanalyses.

Deze zijn het gevolg van een eenzijdige visie waarin de provincie/gemeente vastzit. Men trekt slechts één lijn door naar de toekomst. Dat is de lijn van de huidige trends en dat terwijl de toekomst nooit vaststaat. De toekomst is in grote mate onvoorspelbaar, de huidige trends kunnen doorzetten maar er kan ook een omslag plaatsvinden. Doordat men slechts op één toekomstbeeld steunt komt de haalbaarheid en de realiteit van de gemaakte plannen in het geding. Het gevolg daarvan is dat het plan vaak ook enkel in dat betreffende scenario ingepast kan worden. Verloopt deze onvoorspelbare toekomst dus toch anders, dan heeft het plan weinig nut. Ondanks de verwachting dat het plan weinig nut zal hebben, probeert men deze plannen toch ten uitvoer te brengen.

Veel gemeenten hebben te kampen met beperkte budgetten voor nieuwe ruimtelijke projecten. Partijen die wel veel geld hebben, krijgen daarom meer zeggenschap, omdat ze willen investeren in een gebied. Het toekomstbeeld dat zij wensen krijgt meer steun dan andere ideeën die geen grote potentiële investeerder kennen. Reëel bekeken is de haalbaarheid van de plannen hierdoor lang niet altijd gegarandeerd. Omdat deze grote investeerders op de korte termijn het geïnvesteerde geld terug willen verdienen. Het plan wordt dan niet uitgevoerd om de leefkwaliteit te verhogen, maar puur om geld te kunnen verdienen. De gemeenten/provincie doen zichzelf op deze manier de das om, omdat de broodnodige flexibiliteit binnen een plan om een plan succesvol ten uitvoer te

brengen wegens de eeuwig onzekere toekomst ontbreekt. Immers een flexibel plan kan in verschillende scenario's van toepassing zijn.

Tevens leidt deze eenzijdige aanpak tot weerstand onder de burgers aangezien zij het gevoel hebben dat het meeste achter hun rug om gebeurd en om hun mening niet wordt gegeven. Zij hebben te weinig inspraak voor hun gevoel wat leidt tot weerstand.

Dit laatste punt staat in relatie tot het tweede hoofdprobleem, te weten; het gebrek aan (burger)participatie.

Zoals eerder genoemd hebben de burgers, doordat zij weinig inspraak hebben in de plannen en de planvorming, het gevoel dat veel achter hun rug om gebeurd en er plannen doorheen gedrukt zullen worden. Dit zorgt voor weerstand onder de burgers tegen uitvoer van de plannen. Het is dus zo dat de haalbaarheid van plannen (welke al eerder is genoemd) niet enkel in het geding komt doordat men te eenzijdige analyses uitvoert, maar deze haalbaarheid komt ook in het geding door de weerstand door deze aanpak wordt gecreëerd onder de burgers. Uit interviews met de burgers is gebleken dat zij wel worden geïnformeerd over de gang van zaken aangaande de projecten in hun omgeving, zij worden echter niet voldoende betrokken bij deze projecten.

Het niet betrekken van 'burgers' bij projecten zorgt er tevens voor dat men enkele inzichten mist die men op die manier kan verkrijgen. Er worden nu vaak bepaalde problemen gesteld door de gemeenten/provincie, het is echter ook maar zeer de vraag of dit ook daadwerkelijk problemen zijn. Dit hoeft niet zo ervaren te worden onder de burgers.

Wat u waarschijnlijk is opgevallen, is dat het woord burger tussen haakjes staat. Dit is omdat er naast de burgers nog veel andere belanghebbende partijen in een plangebied zitten. Welke vaak niet worden betrokken bij het planproces. Dit leidt eveneens tot een te eenzijdige visie op de toekomst en het gebied. Tevens is een gebrek aan draagvlak (net als bij de burgers) bij deze, vaak grotere, spelers een gevolg van het huidige planvormingsproces.

Ook is opgevallen dat enkele plannen zeer ambitieus zijn, daar is op zichzelf niets mis mee. Ambitie is immers hetgeen waarmee men verder komt, echter zijn deze plannen soms te ambitieus waarmee het met de realiteit in het geding komt. Het grootste probleem achter deze soms al te ambitieuze plannen is dat er naast een eenzijdige toekomstverkenning geen goede marktverkenning wordt uitgevoerd. Maar dat men zich laat leiden door het ideaalbeeld dat men voor ogen heeft, mocht het project succesvol blijken.

Hoe kan men dan wel bij de juiste oplossing komen? En deze problemen tegen gaan? Deze vragen vormen de leidraad voor dit plan van aanpak. Echter zal hier alvast een korte toelichting volgen op onze visie voor de juiste aanpak.

Zoals uit bovenstaande tekst is gebleken, is het van groot belang om burgers bij het proces te betrekken. Er is met enkele inwoners van Zeeland gesproken, daaruit is gebleken dat identiteit een hot-item is onder de bewoners. Hetgeen wat Zeeland Zeeland maakt, zij hebben het gevoel dat dit veelal uit het oog wordt verloren. Dit is de uitstraling van de woonplaatsen, maar bijvoorbeeld ook het typerende landschap. Wat deze identiteit verder exact inhoudt, zal verderop in dit rapport worden toegelicht.

Uiteraard is het punt van haalbaarheid en realiteit van de plannen ook van groot belang zoals hierboven reeds toegelicht, de haalbaarheid (en dus of deze plannen succesvol zullen worden afgerond) is tevens een punt van duurzaamheid waar men tegenwoordig niet omheen kan. Dit zal een positieve invloed hebben op het imago van de provincie.

Onze oplossing voor de gestelde problemen luidt dan ook als volgt: Duurzame ontwikkeling bestaande uit de volgende samenhangende aspecten:

- Participatie
- Duurzaamheid
- Toekomstverkenning en marktverkenning
- Identiteit
- Ecologie, landschapsdynamiek & toerisme/ bewoners

De flexibele opstelling van de plannen is daarbij essentieel.

<http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl2104-Vergrijzing-Nederland.html?i=15-12>

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80226ned&D1=0,4,11,23,26-31&D2=14,48&D3=a&VW=T>

<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80227ned&D1=0-5,10&D2=14,48&D3=1,11,21,l&VW=T>

http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE0/9011/901102_1.pdf

http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE0/8002/800290_1.pdf

Ecologie, landschap en de bevolking dynamische WZV

Vorming van het landschap

Pic 1: West Zeeuws Vlaanderen bezig aprox Jaar 1000

<http://www.voetscadzand.nl/Historie/SandtFrameset-2.html>

Het zuidelijkste deel van Zeeland is de kern van de natuur- en landschapsprojecten in de provincie Zeeland. Veel van de bestudeerde projecten lag in Zeeuws-Vlaanderen, met name de Westzijde. Kenmerkend voor dit deel van Zeeland is het open karakter en de grote agrarische kavels. De verkavelingstructuur is een mozaïek patroon van akkers en dijken rondom de velden.

http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE1/0001/000109_1.pdf

Om het landschap beter te begrijpen, is het goed om te bedenken hoe het landschap is ontstaan. Het gebied is een overgang tussen het Vlaamse dekzandlandschap en de Noordzeekust. Als gevolg van inpoldering zijn de hoger gelegen delen, eilanden, in een aaneengesloten polder landschap komen te liggen.

De Noordzee had een grote invloed op het land en was ook een belangrijk onderdeel van het actieve ecosysteem. Als gevolg van de eerste bewoning veranderde het karakter. De eerste inpolderingen begonnen in de 11e eeuw. Het land lag meestal onder de zeespiegel en werd daardoor beïnvloedt door de hoge waterstanden. Het werd noodzakelijk om dijken bij de kustgebieden te bouwen tegen overstromingen. Het natuurlijke aspect van de kustgebieden verdween. Door het wijzigen van het landschap en het te transformeren van een natuurlijk landschap met veel dynamische processen tot een functioneel landschap, ontstond gecultiveerd Zeeuws Vlaanderen. Naarmate de samenleving moderniseerde, werd het agrarisch landgebruik intensiever. Een prachtig landschap met een open karakter en traditionele aspecten ontstond door de cultivatie. Het landschap dankt zijn waarde en aandacht aan de functionele en culturele aspecten. Ondanks het grote oppervlak cultuur land, zijn er in West-Zeeuws Vlaanderen ook nog gebieden waren natuurlijke processen voorrang hebben. In Zeeland kunnen twee grote verschillende landschappen onderscheiden worden: culturele landschappen en natuurlijke landschappen. Belangrijkste elementen van het culturele landschap zijn agrarische bouwlanden, graslanden, sloten en dijken. Deze landschappelijk elementen omvatten typen flora en fauna die volledig zijn aangepast aan het lokale milieu. Met natuurlijke landschappen worden de niet ingepolderde landschappen bedoeld, waar de vloedgolven het gebied overstroonden, zorgen voor een natuurlijke dynamiek, het gebied kende de brakke krekens en moerassen, de duinen, strand en de zeereep. Dit soort gebieden zijn nog steeds aanwezig, maar zijn in het gedrang gekomen door de opkomende bewoning.

Ecologische aspecten

Het landschap is veranderd van een natuurlijk landschap met complexe natuurlijke processen naar een cultureel landschap bepaald door de functionaliteit en rationaliteit. Migratie van soorten in de verschillende gebieden is beperkt vanwege de functionaliteit van het land en de barrières geconstrueerd door de mens. Er is een grote nadruk gelegd op het behoud van de werkelijke broedplaatsen voor vogels langs de kust. Het herstel van natuurlijke reservoirs langs de kust is essentieel voor het herstel van de natuurlijke dynamiek ten aanzien van vogels. De monding van de Westerschelde in de Noordzee en de oude natuurlijke baaien zijn belangrijk voor zeehonden die na een lange periode van afwezigheid weer terug zijn op de kusten van Zeeuws Vlaanderen.

Picture2: natuurgebieden WZV (<http://www.hetzeeuwselandschap.nl/terreinen.php?id=9&rid=6>)
In Zeeuws-Vlaanderen ontbreekt een natuurlijke identiteit niet volledig. De regio heeft veel natuur gebieden met specifieke fauna en flora. Deze gebieden zijn door de mens gevormd of zijn oude overblijfselen van het oude krekens stelsel, een voorbeeld daarvan is 'Het Zwin'. Zoals beschreven op de website van het Zeeuws Landschap

(<http://www.hetzeeuwselandschap.nl/terreinen.php?id=9&rid=6>) zijn er in het gebied twintig verschillende natuurgebieden met culturele en ecologische waarden. De natuurgebieden zijn er in overvloed en bieden ook een natuurlijke broedplek voor vogels. Sommige natuurgebieden hebben een specifiek brak milieu, zoals het natuurgebied de "Grote Gaat". Deze is in het binnenland gelegen en heeft een brakke omgeving waar vogels een broedplaats vinden. Zeldzame vogelsoorten zoals de blauwborst, de Waterral en het baardmannetje zijn in dit gebied te vinden.

([Http://www.hetzeeuwselandschap.nl/terreinen.php?id=9&tid=39&rid=6](http://www.hetzeeuwselandschap.nl/terreinen.php?id=9&tid=39&rid=6))

Deze gebieden worden beschouwd als belangrijke elementen voor de natuur in de regio. Daarom worden deze opgenomen in een groot netwerk van natuurgebieden.

Verschillende nationale en Europese projecten worden uitgewerkt om tot een Europees ecologisch netwerk. Het idee voor een ecologische hoofdstructuur (EHS) in Nederland ontstond in het begin van de jaren 90.

Volgens het "Natuurbeheersplan Zeeland 2009" moeten er duurzame ecosystemen worden ontwikkeld, die een geïntegreerd beeld van de typische Zeeuwse elementen moet geven.

Natuurontwikkeling in Zeeland vindt plaats in de duinen, de deltawateren, de zeereep en de slikken. Deze gebieden hebben een publieke waarde, ze worden gerestaureerd en gebruikt door het publiek. Bescherming en herstel van natuurgebieden wordt beschouwd als een positieve inbreng en invloed op verschillende niveaus: biologisch, ecologisch, cultureel en sociaal.

Biodiversiteit

Een ander belangrijk aspect is het behoud van de biodiversiteit en het stimuleren van het aantrekken van verdwenen soorten. Een aantal dier- en plantensoorten stierven uit of de populaties krompen in het gebied als gevolg van vervuilende factoren en de onderbreking van woonmilieus, een voorbeeld daarvan is de Otter en de Klut. ([Http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE0/7003/700348_1.pdf](http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE0/7003/700348_1.pdf))

"Natura 2000" is een belangrijk project van de Europese Unie, welke is gemaakt voor het behoud van de huidige biodiversiteit en de bescherming van de nog wilde natuur.

Toerisme en menselijke activiteiten

De bevolking van Zeeuws Vlaanderen woont grotendeels rond grotere gemeenten zoals Sluis, Terneuzen en Hulst, maar ook in kleinere gemeenschappen zoals Cadzand, Sluiskiel, Breskens en Biervliet. In Zeeuws Vlaanderen wonen 107191 mensen.

([Http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03759NED&D1=0,3,6,9,12&D2=129-132&D3=106,142,408,422,611,686,717-719,749&D4=%28I-1%29-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=03759NED&D1=0,3,6,9,12&D2=129-132&D3=106,142,408,422,611,686,717-719,749&D4=%28I-1%29-I&VW=T))

Zoals eerder gezegd de landbouw is van groot belang voor de regio. In de laatste jaren heeft het toerisme zich ontwikkelt als voornaamste activiteit langs de kust. Dit resulteert in een stijgende economie en zorgt voor nieuwe investeringen op het gebied van toerisme. De nieuwste trend is om de natuur projecten combineren met recreatie activiteiten en faciliteiten. Op het eerste gezicht is

het een goede combinatie van natuurherstelprojecten met particuliere investeringen (http://kreeft.zeeland.nl/zeesterdoc/ZBI-O/ZEE/ZEE1/0002/000218_1.pdf). Een dergelijk project is Waterdunen. Dit project combineert verschillende doelen in een unieke visie. De realisatie van het project zou moeten leiden tot een optimale bescherming tegen de zee, herstel van een natuurlijk ecosysteem en meer toeristische activiteiten (<http://www.waterdunen.com>). Het ligt vlak aan de kust en moet aantrekkelijker worden voor de natuur- en toeristische ontwikkelingen. Dit is ook het geval in de "Tienhonderdpolder". Dit gebied wordt gezien als een geschikt terrein voor natuurrecreatie. Herstel van het oude kustgebied moet invloed hebben op recreatie en moet ook bescherming bieden tegen overstromingen.

Hoewel de ontwikkeling van natuurprojecten moet worden gezien als het brengen van een positieve impuls aan de regio, wordt in de praktijk deze theorie niet gevolgd. Natuurontwikkelingsprojecten worden vaak geconfronteerd met een tegenstrijdige houding en afwijzing van de lokale inwoners. Het belang van de provincie komt niet overeen met het belang van de lokale bevolking. Dit gaat vooral op wanneer de realisatie van natuurprojecten in conflict komen met de belangen van de boeren uit de omgeving. Doordat de natuurprojecten gevoelig liggen is een goede samenwerking tussen de officiële autoriteiten, ondernemers en bewoners nodig.

De boeren vinden natuur vooral ruimte verspilling. De natuurontwikkeling vindt plaats op voormalige landbouwgronden, daardoor voelen mensen zich bedreigd. Ze zijn bang voor identiteitsverlies.

Het herstel van het dynamische ecosysteem en de verbindingen tussen de natuurgebieden is noodzakelijk om een duurzaam landschap te creëren. De oprichting van de EHS moet gebeuren met steun en medewerking van de inwoners. Door mensen laten begrijpen dat het herstellen van natuurgebieden wordt de uitvoering van deze projecten makkelijker. Natuurontwikkeling moet gericht zijn op het creëren van een verbinding tussen mens en natuur en weerspiegelen de lokale identiteit.

Participatie

Als er terug gekeken wordt naar de bevindingen van de projectgroepen, dan blijkt dat bij meerdere projecten een gebrek is aan participatie. Dit moet dan gezien worden als het betrekken van lokale burgers, bedrijven en stakeholders. Van de andere kant blijkt dat participatie veel moeilijkheden met zich meebrengt en daarnaast ook het spaarvarken leeg trekt.

Waarom zou burgerparticipatie moeten worden toegepast? Men weet dat daartoe een wettelijke verplichting bestaat, maar hiernaast heeft het ook een aantal voordelen. Namelijk dat participanten betrokken zijn bij de plannen en met hun hulp kan er tot een beleid gekomen worden dat voor iedereen leefbaar is. Door burgers te betrekken bij het ontwikkelen van beleid, wordt de effectiviteit van het beleid verbeterd en de legitimiteit van het beleid vergroot. (IPP, Landschap en burgerparticipatie). Ook is het van belang dat bedrijven, het liefst lokaal, betrokken worden bij de planvorming en probleemstelling. Zij kennen de omgeving, de lokale markt en raken natuurlijk regelmatig in gesprek met bewoners. Dit kan weer leiden tot nieuwe inzichten. Daarnaast kan het betrekken van deze bedrijven lokaal een impuls afgeven. De eigenaren voelen zich betrokken en er is meer kans op draagvlak voor een plan.

Participatie leidt echter ook tot ergernissen. Vanaf de kant van de burgers gezien gaat het er vaak om dat de indruk gewekt wordt dat er inspraak mogelijk is. Er worden dan mooie plannen en bijvoorbeeld filmpjes gepresenteerd waardoor het plan al 'af' lijkt te zijn. Ook komt het vaak voor dat de mogelijkheden voor participatie pas laat in het proces geboden worden, waardoor er geen invloed meer kan worden uitgeoefend. Hiermee hangt nog een derde veel voorkomend probleem samen. Namelijk dat inbreng van participanten wordt genegeerd. Ook het ontbreken of onvolledig zijn van informatie wordt gezien als een probleem. Deze punten komen terug in een lijst van de ombudsman met acht veel voorkomende ergernissen (www.ombudsman.nl, www.beleidsimpuls.nl en www.binnenlandsbestuur.nl).

Een ander probleem is de communicatie. Instanties willen namelijk problemen oplossen die bij de bevolking helemaal niet spelen en tegelijkertijd wil de bevolking dat problemen worden aangepakt waar 'niets' gedaan wordt. In de praktijk blijkt dit niet altijd het geval, maar het leidt wel tot ergernissen, omdat er niet voldoende gecommuniceerd is. Het is belangrijk om te inventariseren wat bewoners en bedrijven zien als probleem en mocht dit niet zo worden gezien door bijvoorbeeld de gemeente, dan is het goed als lokale overheid om daar onderzoek naar te doen. De gemeentes hebben vaak een sterke wil, zonder te vertellen hoe en waarom, de bevolking wil graag uitleg over de beweegredenen van de gemeente. Communicatie is hier dus het sleutelwoord.

Tijdens de presentatie van dit plan bleek dat er ook een aantal ergernissen bestonden bij diegenen die het beleid maken. Zo komen participanten bijvoorbeeld met ideeën die niet uitvoerbaar zijn of heel duur. Er ontbreekt dus een realiteitszin. Wanneer dit aan participanten gemeld wordt dit ervaren als het niet serieus nemen van het idee.

Het betrekken van burgers

Wat zijn dan mogelijkheden om burgers te laten bijdragen aan het landschap? Een mogelijkheid ligt in beschermen van het landschap door beheer. Hier kunnen bijvoorbeeld agrarische bedrijven aan agrarisch natuurbeheer doen, of landgoederen die de bossen onderhouden en open stellen voor

publiek. Een andere mogelijkheid is het zelf beheren als gebruiker van het landschap. 'Urban farming' is een voorbeeld waar burgers bijdragen aan de landbouw en producten ook lokaal verkopen. Een derde mogelijkheid is als stemgerechtigde betrokken worden bij het beleid voor het landschap.

Aan het begin van dit hoofdstuk werd gesproken over het betrekken van burgers, bedrijven en stakeholders op lokaal niveau. Het komt vaak voor dat hier een soort verweving plaats vindt waarbij een burger ook een bedrijf in de buurt heeft. Het kan ook gaan om een boer wiens land vaker in het geding komt door een nieuw beleid. Het is juist van belang deze mensen ook te betrekken bij nieuwe plannen. Zij hebben veel informatie over de lokale omgeving en kunnen ook een frisse blik werpen op de mogelijke veranderingen. Belangrijk is dat ook deze belanghebbenden alle informatie krijgen en niet alleen worden gebruikt om een visie over het gebied te geven. Daarnaast kan de lokale economie gestimuleerd worden door gebruik te maken van de middelen die bedrijven in de regio te bieden hebben. Dit versterkt tevens het gevoel dat hun aanwezigheid er echt toe doet.

Of er wordt geparticipeerd hangt af van een aantal factoren, namelijk omstandigheden als beschikbare tijd, geld, kennis en vaardigheden. Motivaties van participanten zijn vaak terug te vinden op vlakken als 'het is een hobby', 'gezellig samen activiteiten organiseren met de buurt' en 'de kans krijgen om ervaringen op te doen'. De verbeteringen kunnen gericht zijn op directe verbetering van het landschap of op indirecte verbeteringen in de buurt of regio, het doorgeven van (lokale) kennis en de identiteit van de plaats. Om dit te bereiken moeten sturingsmiddelen worden gebruikt welke communicatief (voorlichting, advies en infrastructuur), economisch (subsidies) en juridisch (vergunningen) van aard kunnen zijn.

Als we naar de participanten kijken en het bovenstaande samenvatten kunnen we de volgende conclusies trekken:

- Het is noodzakelijk dat de gemeente vooraf heldere keuzes maakt over de invulling van het participatieproces.
- Bestuurders en ambtenaren dienen daadwerkelijk geïnteresseerd te zijn in de inbreng van burgers en overtuigd te zijn van de toegevoegde waarde van burgerparticipatie.
- De gemeente moet er voor zorgen dat de burgers volledig geïnformeerd zijn en blijven gedurende het participatieproces. (Nationale ombudsman)
- Er moet gebruik gemaakt worden van lokale kennis en lokale mogelijkheden.

De punten kunnen de kans vergroten dat een plan door alle partijen geaccepteerd wordt. Ook wordt de kans op blijvend draagvlak van de genomen beslissingen vergroot wanneer participanten zich daadwerkelijk betrokken voelen. Dit voorkomt conflicten tijdens de uitvoeringsfase en na voltooiing van het project. Dit zal ervoor zorgen dat er minder geld uit het spaarvarken gehaald moet worden voor in rechtszaken, hoorzittingen en uitstellen van werkzaamheden.

Overbeek, M. Somers, B. Vader, J (2008) Landschap en burgerparticipatie Rapport 65, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Wageningen Geraadpleegd op 20 oktober 2010 van:

(http://www.lei.wur.nl/NR/rdonlyres/EF019486-7C2C-4665-8518-4D66F4B16AB3/58894/WOtr rapport_65.pdf)

(<http://www.innovatieburgerparticipatie.nl/>)

(Colleges LUP-22806)

(<http://www.inactiemetburgers.nl/inhoud/lokale-proeftuinen-burgerparticipatie>)

(http://www.ombudsman.nl/nieuws/persberichten/2009/Ombudsman_burgerparticipatie_moet_versterkt.asp)

(<http://www.beleidsimpuls.nl/burgerparticipatie.php>)

Bouwmans, H. (2009) Burgerparticipatie: 8 ergernissen van burgers. Geraadpleegd op 20 oktober 2010 van:

(<http://www.binnenlandsbestuur.nl/burgerparticipatie-8-ergernissen-van-burgers.129834.lynkx>)

(www.innovatieburgerparticipatie.nl)

(<http://www.variya.nl/pdf/rapportburgerparticipatie.pdf>)

(<http://www.publiek-politiek.nl/Info-over-politiek/Participatie/Burgerparticipatie/Participatieladder>)

(<http://www.ipp-participatiewijzer.nl/>)

Helden, W.J. van. e.a. (2009) We gooien het de inspraak in. Nationale Ombudsman. Geraadpleegd op 20 oktober 2010 van

(<http://www.hetccv.nl/dossiers/Burgerparticipatie/Landelijk+-Onderzoek+naar+uitgangspunten+burgerparticipatie>)

Place identity

Wanneer er plannen worden gemaakt voor de ruimtelijke ontwikkeling van een bepaald gebied, is een analyse van de karakteristieken van dat gebied één van de eerste dingen die zullen gebeuren. Vaak wordt er dan gekeken naar bijvoorbeeld de fysische, economische, demografische en eventueel historische aspecten van de omgeving. Er wordt dus eigenlijk onderzoek gedaan naar verschillende variabelen in de ruimte. Voor planologische projecten is het echter van belang een onderscheid te maken tussen ruimte en plaats. Plaats is namelijk meer dan een locatie in de ruimte. Een ruimte transformeert zich tot plaats, wanneer het betekenis krijgt (Treib, 1995). Die betekenis wordt toegekend door mensen. Ingewikkeld is dat verschillende mensen, verschillende betekenissen geven aan plaatsen. Het is daarom lastig vast te stellen wat de betekenis van een bepaalde plaats is, en voor wie.

Identiteit speelt een belangrijke rol bij het geven van een betekenis aan een plaats. Het begrip identiteit is echter zeer complex, en behoeft daarom eerst verdere uitleg. Identiteit verwijst zowel naar iets dat van binnenuit gegenereerd wordt, als naar iets dat van buitenaf wordt opgelegd. Dit betekent dat het begrip psychische en sociale aspecten kent. Zo kan identiteit slaan op een persoonlijkheid, maar kan er ook sprake zijn van een groepsidentiteit. Mensen kunnen zich verbonden voelen met verschillende identiteiten op verschillende schalen, bijvoorbeeld de Nederlandse en de Zeeuwse. Identiteit is onlosmakelijk verbonden aan culturen en emoties die individuen aan een gemeenschap binden. Identiteit kan worden onderzocht als zowel een afhankelijke als een onafhankelijke variabele, en kan als effect en als oorzaak van iets worden beschouwd. Wanneer het begrip identiteit wordt teruggekoppeld aan het begrip plaats, heeft dat verschillende consequenties (Devine-Wright and Clayton, 2010).

Ook "Place identity" kent een diversiteit aan interpretaties. Wetenschappers zijn er nog niet uit wat het begrip precies inhoudt. Wel zijn er een aantal zaken waar overeenstemming over bestaat. Zo zegt place identity zowel iets over de identiteit van de persoon, als de identiteit van de plaats. Deze twee vormen van identiteit zijn verstrengeld met elkaar, en beïnvloeden elkaar wederzijds.

Allereerst moet worden vastgesteld dat de identiteit van een individu invloed heeft op de perceptie van een plaats. De herinneringen, ervaringen, emoties en ontwikkeling van een persoon bepalen naast het feit wat diegene waarneemt, ook de interpretatie daarvan. Zo worden aandacht voor en interpretaties van de omgeving duidelijk gefilterd door een perceptie die gebaseerd is op identiteit van de waarnemer (Jiven and Larkhman, 2003).

Opmerkelijk is dat vaak wordt aangenomen dat een plaats zelf zijn identiteit kan construeren. In wezen is dat natuurlijk niet het geval; (groepen) mensen bepalen de identiteit van een plaats. De ontwikkeling van ruimte tot plaats is een proces van waarnemen en selectief reconstrueren om dit beeld vervolgens door te communiceren. Een continu verloop hiervan vormt op een gegeven moment de identiteit van een plaats (Hague and Jenkins, 2005). Ondanks dat een plaats wel een aantal eigen karakteristieken heeft, beleven mensen een plaats toch vaak verschillend. Als gevolg daarvan verschillen ook de verhalen over een plaats waardoor er lang niet altijd consensus bestaat over de identiteit van een plaats. Het idee dat een plaats een eigen opzichzelfstaande identiteit bezit, kan derhalve in twijfel getrokken worden. Daarnaast zijn identiteiten die aan plaatsen worden gegeven niet statisch maar in ontwikkeling, zoals ook mensen en hun omgeving constant veranderen.

De identiteit van een plaats staat ook wel bekend als Genius Loci: Geest van de plaats. Vaak vinden mensen deze Genius Loci erg waardevol. Mensen hebben tenslotte ooit zelf door middel van gebeurtenissen en emoties, maar voornamelijk door middel van het overdragen van verhalen van deze gebeurtenissen en emoties, een identiteit gecreëerd bij een plaats.

Deze verhalen zitten meestal diepgeworteld in de (lokale) maatschappij, en worden beschouwd als historische cultuurbepaling van de plaats. Omdat mensen opgroeien met deze verhalen zou het kunnen dat ze het gevoel hebben dat hun leefomgeving een eigen identiteit bezit. Of deze identiteit in werkelijkheid nou wel of niet bestaat is irrelevant, wanneer beseft wordt dat mensen er hoe dan ook veel waarde aan hechten. Bovendien kan de materiële omgeving van een persoon zijn eigen 'zelf' symboliseren. Zo ondersteunt een materiële omgeving niet alleen een deel van het 'zelf', maar wordt onderdeel van een persoon. Mensen ontlenen dan een stuk van hun eigen identiteit aan de identiteit van hun omgeving (Proshansky et. al., 1983). Een plaats krijgt daarmee een veel diepere betekenis dan slechts een decor waarop praktijken zich afspelen. Wanneer er aan een plaats gesleuteld wordt, kan dat indirect als een aanval worden beschouwd op de identiteit van personen die verbonden zijn aan die plaats.

Ruimtelijke plannen kunnen dus beter wel rekening houden met de Genius Loci. Wanneer dit niet wordt gedaan, zweeft het plan in een ruimte zonder verbonden te zijn aan zijn (emotionele) context. Een kanttekening mag worden gemaakt om te vermelden dat interpretatie van de Genius Loci dus per persoon en per groep kan verschillen. Planologen moeten zich er bewust van zijn met welke interpretatie van de plaatselijke identiteit zij werken. Zo kan iemand bijvoorbeeld van mening zijn dat het culturele erfgoed in Zeeland bewaard moet blijven omdat dat een deel van de Zeeuwse identiteit is. Wellicht verstaat hij hier het typische landschap van landbouw onder. Een kritische blik helpt om in te zien dat er natuurlijk ook al een landschap bestond voordat boeren zich in het gebied vestigden en de grond gingen cultiveren. Misschien beschouwt iemand anders dat landschap als onderdeel van de Zeeuwse identiteit.

Devine-Wright, P. and S. Clayton (2010), Introduction to the special issue: Place, identity and environmental behavior. *Journal of Environmental Psychology*. 3(1):57-83.

Hague, C. and P. Jenkins (2005), *Place identity, planning and participation*, London ; New York : Routledge.

Jiven, G. and P. Larkham (2003), Sense of place: authenticity and character. *Journal of urban design*. 8(1):67-81.

Proshansky, H.M., Fabian, A.K. and Kaminoff, R. (1983), 'Place-identity: Physical world socialization of the self'. *Journal of Environmental Psychology*. 3(1):57-83.

Treib, M. (1995), Must Landscapes Mean?: Approaches to Significance in Recent Landscape Architecture. *Landscape Journal*. 14(1):46-62.

De driehoek voor inzicht van ruimtelijke betrokkenheid

In voorgaande hoofdstukken is gesproken over Place identity, Ecologie en Participatie, maar wat hebben die nu met elkaar te maken? Hiervoor een paar situatie schetsen.

Identiteiten worden vaak gemakkelijk herkend of opgemerkt, zoals bijvoorbeeld de Volendamse of Zeeuwse identiteit. Als de inwoners van deze plaats en daarnaast ook de omgeving deze identiteit uitstralen of zelfs ademen, dan is het voor anderen nog gemakkelijker om zich hierin terug te vinden. Immers, wanneer iemand er niets mee zou hebben dan kwam deze persoon daar niet.

Een volgende is de deelname aan de identiteit. Als tijdens een project bijvoorbeeld kinderen in staat worden gesteld om de bomen te planten, dan wordt dat stukje iets wat zij gecreëerd hebben. Ook op latere leeftijd, wanneer de bomen flink gegroeid zijn, zal zo'n kind terug denken aan de werkzaamheden welke het verricht heeft. Dan voelt het zich verbonden met die plek. Ook lokale ondernemers kunnen hun steentje bijdragen. Zo kan er bijvoorbeeld hout gebruikt worden van iemand in de buurt. Het is misschien niet altijd de goedkoopste oplossing, maar het zorgt wel voor betrokkenheid binnen de gemeenschap. Een ander voorbeeld betreft een visser of een recreant. Zij zijn gebaat bij een goede ecologie en natuur die er aantrekkelijk uitziet, die voldoet aan bepaalde eisen. Om het eigen tijdverdrijf te kunnen blijven uitoefenen is het in hun belang om bij planvorming processen betrokken te worden. Dit voorkomt ook protest en klachten achteraf. Als bewoners sterk overtuigd zijn van een bepaalde identiteit, voelen ze zich daar vaak mee verbonden en willen ze zich inzetten om die identiteit te behouden of te verbeteren. Deze bewoners willen vaak ook meehelpen en meedenken wanneer er veranderingen moeten plaatsvinden in de omgeving. Daarbij zien zij graag dat er tijdig en goed geïnformeerd wordt. Door de partij die een plan ontwikkeld moeten duidelijk grenzen van mogelijkheden worden aangegeven. Ook staan zij er vaak voor open om betrokken te worden bij de uitvoering, wanneer mogelijk.

Het sleutelwoord is 'betrokkenheid'. Dit zorgt ervoor dat de identiteit, ecologie en participatie door en door verbonden zijn en kunnen zorgen voor een goed plan.

Toekomstverkenning, marktverkenning, trends

Het doel van een duurzame gebiedsontwikkeling is vormen van plannen die kunnen anticiperen op de huidige trends en die van de toekomst. Belangrijk is om de vraag te stellen wat heeft een gebied te bieden en wat zijn de potenties. Daarnaast zijn de visies op een gebied van belang om de richting van het plan te kunnen bepalen. Maar vooraan staat de vraag waarom het belangrijk is om toekomstgericht te denken bij de planvorming.

Externe ontwikkelingen: Visies

Vanuit de overheid zijn er visies op de ruimtelijke ordening, zo ook voor Zeeland. Daarbij valt te denken aan de Ecologische Hoofdstructuur, maar ook aan het Deltaprogramma. Dit heeft invloed op de plannen die worden gemaakt voor Zeeland. Door goed te communiceren tussen de overheden kan er bij planvorming rekening gehouden worden met de naastgelegen projecten. Men kan door middel van integratie zorgen dat plannen, zeker in Zeeland, niet als aparte eilanden proberen te anticiperen op de toekomst. De integratie zorgt voor een efficiënter gebruik van ruimte, tijd en geld. Dit zorgt er ook voor dat er voor verschillende problemen het wiel niet opnieuw uitgevonden hoeft te worden. In Zeeland is bij planvorming het beperken tot een eiland funest voor de eenheid van de provincie.

Bij de integratie wordt vooral rekening gehouden met de plannen die naast elkaar zich ontwikkelen. Maar ook de plannen die boven de lokale plannen staan, moeten meegenomen worden. De rol van de provincie is in deze van belang. Het is belangrijk om te zorgen dat de lokale plannen overeenkomen met de visies voor de gehele provincie. Zo worden 'dubbele' projecten voorkomen.

Ook vanuit de projectorganisatie kan er rekening gehouden worden met andere grote projecten in de omgeving. Door het vergroten van het studiegebied kunnen de externe invloeden op een project goed in kaart gebracht worden. Het wordt dan ook duidelijk of de visie als onderbouwing voor het project de juiste is, of dat deze alleen maar als doel heeft een lokaal probleem op de korte termijn op te lossen.

Interne ontwikkelingen: Trends

In Zeeland zijn er verschillende langdurige ontwikkelingen: trends. Niet alleen op provinciaal niveau zullen deze trends een rol spelen maar ook op regionale schaal, maar welke dat precies zijn, is afhankelijk van het gebied. Omdat Zeeland veel verschillende gebieden kent, zullen de ontwikkelingen niet overal even sterk het beeld bepalen. Door een uitgebreide analyse van het gebied is het mogelijk om de trends in kaart te brengen. Het is ook belangrijk om de houdbaarheid van die trend in te schatten. De vragen die gesteld moeten worden is of de trend zich nog lang zal doorzetten, hoe is de maatschappij ingericht om op de trend te anticiperen en hoe dat verbeterd zou kunnen worden, is het nodig om op de trends in te spelen?, of is het zelf onderhoudend? Het gevolg van deze vragen is dat er een volledige trendanalyse wordt gedaan. Dit zorgt voor een goed beeld van de huidige situatie.

Het onderzoeken van deze trends is van belang, omdat er beseft moet worden wat er aan de gang is in het gebied. Hierbij spelen de economische en demografische ontwikkelingen een grote rol, omdat deze het beeld van de kansen en de risico's in een gebied bepalen. De trends vormen de basis om de haalbaarheid van plannen in de toekomst in te schatten.

Een voorbeeld van een algemene trend in Zeeland is de vergrijzing. Als gevolg van de Tweede Wereldoorlog was er na afloop een geboortegolf. Mensen kregen het beter, er waren geen spanningen meer. Er was dus ruimte, tijd en geld voor kinderen en daar maakte de mensen gebruik van. Het gevolg daarvan is wel dat er nu een grote generatie is van ouderen tussen de 55 en de 70 jaar. Dit zorgt ervoor dat binnen de komende tien jaar veel mensen uit die generatie met pensioen zullen gaan. De komende veertig jaar zal er dus waarschijnlijk een grote groep ouderen zijn die zorg nodig heeft. Maar ook hebben zij recht op een pensioen. Dit zorgt ervoor dat er geld moet naar deze groep. Naast dat er geld gereserveerd moet worden, zijn er ook ruimtelijke problemen die uit deze ontwikkeling volgen. De ontwikkelingen zijn aangekondigd, maar er moet ook op in gespeeld worden. Er moet tevens rekening gehouden worden met de gevolgen van de maatregelen tijdens en na deze veertig jaar. Want er worden faciliteiten gecreëerd die daarna wellicht niet meer nodig zijn. De gevolgen zijn nu al zichtbaar, doordat deze groep ouder wordt is er behoefte om kleiner te gaan wonen. Aan die behoefte wordt gehoor gegeven, er worden massaal ouderenwoningen gebouwd. Vanwege minder en lage kwaliteit voorzieningen in het buitengebied moet ouderen verhuizen naar steden en dorpen waar wel de voorzieningen die zij nodig hebben aanwezig zijn. Hier moet dus rekening gehouden worden in een toekomstverkenning. Maar over veertig jaar zijn die woningen overbodig, hier moet of een andere doelgroep voor gevonden worden of er moet nu gekeken worden naar meer duurzame oplossingen. Hoe moet men investeren in de kleine en grote kernen om daar een evenwichtige bevolkingssamenstelling te houden?

Markt:

De 'babyboom'-generatie heeft voorzieningen nodig, hun vraag naar zorg wordt groter. Waar nu de roep om nieuw onderwijspersoneel in de Randstad bijvoorbeeld groot is, zal straks de vraag naar verzorgend personeel hoog zijn. Het heeft dan ook een hoge urgentie, om te zorgen dat er genoeg opgeleide mensen zijn als men de kwaliteit van de verzorging wil verbeteren en hoog houden. Het wordt duidelijk dat er voor een bepaalde groep al veel wensen zijn. Maar de vraag die bij elk wensbeeld gesteld moet worden is of er genoeg middelen zijn, genoeg draagvlak is, het maatschappelijk verantwoord is en of er dan geen andere groepen onverantwoord benadeeld worden. Er is voor veel ontwikkelingen een markt. Maar zijn bepaalde ontwikkelingen wel wenselijk voor Nederland en zelfs de EU als men uit wil gaan van een duurzame gebiedsontwikkeling?

Het fileprobleem is daarbij een voorbeeld. Bijna elke dag staat er in Nederland file. De overheid wil dit probleem verzachten en soms zelfs oplossen door meer wegen aan te leggen. Maar de vraag kan gesteld worden of men in de toekomst nog wel gebruik zal maken van deze wegen. Het ligt in de lijn der verwachting dat de fossiele brandstoffen niet meer voorradig zijn op den duur. Moet er dan niet gekeken worden naar andere vormen van vervoer, die niet die fossiele brandstoffen hoeven te gebruiken? De vraag is eigenlijk of het zinvol is om te luisteren naar de markt van nu? Door duurzame alternatieven te bieden krijgt de gebruiker een reëel alternatief voor de auto. Dat op een andere manier kan concurreren met de auto dan voorheen.

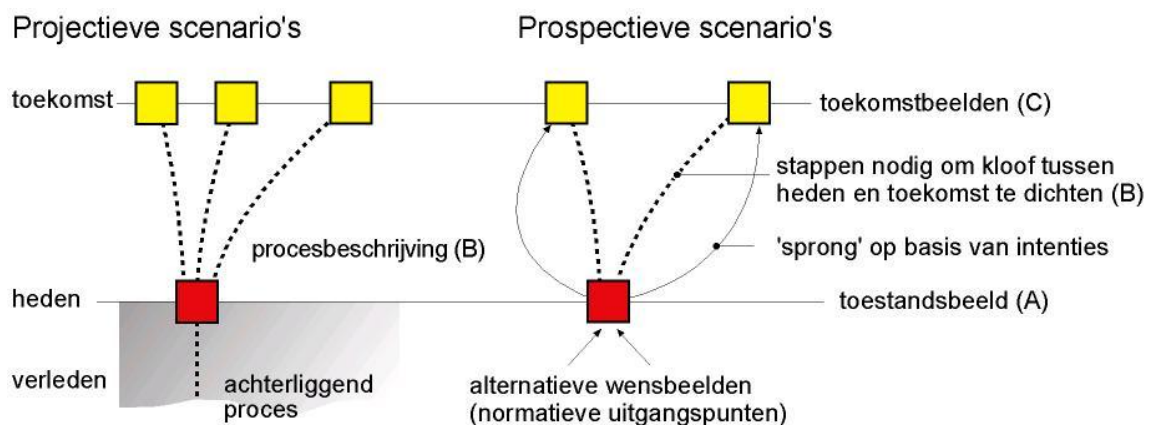
Omdat de huidige vraag een niet altijd duurzaam gevolg heeft, zal er door een vraag die zorgt voor duurzaamheid meer geld bespaard kunnen worden op de lange termijn. De vraag aan de gebruiker kan dan gesteld worden of het wensbeeld dat deze heeft wel op den duur het meeste voordeel biedt?

Maar het gevaar is om alleen vooruit te kijken. Ook moet men er van bewust zijn, wat men nu heeft. Wat heeft een gebied te bieden en hoe kan daar optimaal van worden geprofiteerd met behoud van de identiteit en de landschappelijke waarden. Door uit te gaan in de planvorming van de kwaliteiten en potenties van een gebied wordt de top-down benadering vermeden. De bottom-up benadering wordt daarin volop benut. Door uit te gaan van de kwaliteiten en de potenties, in plaats van het gebruik van alleen de wensbeelden, kan het landschap in de toekomst beter benut worden.

Toekomstverkenning: Scenario's

Om een goed beeld van de mogelijke toekomst te krijgen, is het vormen van visies op basis van de aanwezige kwaliteiten, potenties en wensbeelden van belang. Deze visies zorgen voor een nieuwe kijk op de aanstaande en huidige ontwikkelingen. Het is niet makkelijk om een plan te ontwikkelen dat zowel rekening houdt met de vele onzekerheden, als de integratie van een verscheidenheid aan percepties en wensen van verschillende belanghebbenden van het project. Aangeraden wordt de zogenaamde scenariomethode. Deze kan op twee manieren worden uitgewerkt.

Ten eerste kan een trendscenario worden gemaakt met behulp van de projectieve benadering. Historische trends worden doorgetrokken naar de toekomst, dit levert een bepaald scenario op. Menselijke ingrepen worden in dit scenario niet inbegrepen. De methode creëert een scenario wat er zou kunnen gebeuren wanneer huidige trends op een natuurlijk en logische wijze worden doorgetrokken. Het laat zien hoe de toekomst kan zijn. Het basisscenario van deze benadering is het externe scenario en geeft antwoord op de vraag: Wat gebeurt er als we niks doen? Vaak geeft het resultaat van dit scenario geen wenselijk toekomstbeeld (voor overheden) en rechtvaardigt daarmee plannen voor verandering. Een belangrijke opmerking mag gemaakt worden dat plannen betekenisloos zijn zonder intenties. Intenties worden afgeleid van kennis en waarden. Waarden echter zijn op zijn minst deels afhankelijk van individuen en daarmee altijd subjectief (Hopkins,

2001).

De tweede wijze voor het vormen van toekomstscenario is de zogenaamde prospectieve benadering. Wensen en fantasieën vormen de kern van deze benadering. Scenario's worden dan gebaseerd op basis van verlangen. Belanghebbenden kunnen aan het begin van het proces participeren door samen te werken aan het opstellen van verschillende scenario's. De benadering laat zien hoe de toekomst zou moeten zijn. Verschillende scenario's kunnen worden ontwikkeld door constant de vraag te stellen: "Als...Dan..." (Beunen, 2010). Door toepassen van deze methode kunnen nieuwe inzichten opleveren waarmee het probleem benaderd kan worden. Samen geven deze scenariomethodes een overzicht van het meest wenselijke scenario, het meest onwenselijke scenario en alles daar tussen in.

Conclusie

Het is zeer nuttig om visies uit te wisselen, er over te discussiëren en open te staan voor meningen van andere actoren. Dit heeft als gevolg dat er plannen worden ontwikkeld die een groot draagvlak hebben, maar ook dat partijen begrip krijgen voor standpunten van anderen. Er moet ook niet terug gedeinsd worden voor ontwikkelingen die op het eerste gezicht snijden in de huidige situatie, maar die op de lange termijn zijn vruchten af zullen werpen. Zo kan er bijgedragen worden aan een duurzaam beleid, zodat de ruimtelijke ordening een goede toekomst te gemoed gaat. Communicatie en integratie binnen plannen vormen de basis van een duurzame toekomst.

Plan van aanpak

Een plan van aanpak, zoals hieronder beschreven kan helpen om bij toekomstige planningsprocessen niet tegen dezelfde knelpunten als in voorgaande projecten aan te lopen. Het plan van aanpak geeft niet de garantie dat een project zonder weerstand kan worden uitgewerkt en worden uitgevoerd, maar het kan wel helpen om bij de actoren onderling begrip te creëren. Planning is een iteratief proces waarbij men soms terug dient te komen op eerder gemaakte beslissingen of genomen stappen. Door het creëren van begrip groeit het draagvlak voor beslissingen. Enkele stappen in het plan van aanpak moeten afhankelijk van de eisen van het project worden herhaald. In dit plan van aanpak zijn vier fasen geïllustreerd, vanaf de probleemstelling tot aan de realisatie van een project. Flexibiliteit is gewenst om uiteindelijk te komen tot een duurzame gebiedsontwikkeling.

Fase A:

Aan het begin van een project staat altijd een probleem, dat met een bepaalde verandering moet worden opgelost. De gemeente, provincie en het Rijk zien vaak problemen en willen die oplossen zonder te peilen onder de belanghebbenden in het gebied of het gevonden probleem wel het echte probleem is. Met de probleemstelling van de lokale overheden is het de bedoeling dat er een gebiedsanalyse wordt uitgevoerd, het is de bedoeling om te onderzoeken of het probleem dat zij zien wel de kern van het probleem is. Daarbij kan uit onderzoek blijken wat mogelijk is in het studiegebied. Daarnaast is het ook belangrijk dat het probleem niet door één instituut wordt bepaald.

Participatie speelt in deze fase een belangrijke rol, de verschillende actoren (burgers, ondernemers, actiegroepen) kunnen aangeven wat zij zien als probleem en hoe ze het anders zouden willen zien. Daarbij kan het voorkomen dat problemen die door een instituut worden gezien, door de meerderheid van andere actoren niet wordt gezien of dat andere problemen aan het licht komen. Belangrijk is dat de verschillende meningen serieus worden genomen en in het vervolg van het proces worden gebruikt.

Bij de enquête van de verschillende actoren gaat het om zicht te verkrijgen in verschillende meningen. Het is niet de bedoeling om van een 'van bovenaf' al bepaalde probleemstelling, een collectief probleem te maken en actoren daarvan te overtuigen. Als uit de enquête blijkt dat het merendeel actoren geen problemen in hun omgeving zien, kan dat als positief worden gezien. De overheden moeten dan bij zichzelf te raden gaan of het probleem wel prioriteit heeft. Bovendien moeten bewoners als serieuze actoren worden gezien, zij zijn de personen die met de veranderingen moeten leven en die projecten kunnen ondersteunen of een grote tegenstander zullen zijn.

Naast de actoren te ondervragen is het even zo belangrijk om een omgevingsanalyse uit te voeren. Het moet inzicht geven in kansen en bedreigingen vanuit de netwerken, occupatie en ondergrond, concreet is de vraag: 'wat heeft dit gebied te bieden?'.

De keerzijde van het onderzoek is dat er altijd onzekerheden zijn, de toekomst is niet te voorspellen, hoogstens is deze te sturen. Een oplossing voor dit probleem is het maken van toekomst scenario's. Bij toekomstscenario's worden de meest extreme uitgangspunten genomen en verder uitgewerkt.

Deze manier biedt de mogelijkheid om met plannen flexibel te zijn en in te kunnen spelen op een scala aan ontwikkelingen. Hiermee creëer je een duurzame gebiedsontwikkeling.

Op basis van de actoren-enquête moet er een duidelijk beeld ontstaan met de gewenste toekomstbeelden. De omgevingsanalyse biedt een inzicht in de mogelijkheden, dit is het mogelijke toekomstbeeld.

Fase B:

Als de wenselijke toekomst en de mogelijke toekomst zijn vastgesteld, moeten oplossingen worden gevonden. Deze oplossingen moeten haalbaar zijn dus binnen de kaders vallen van de wenselijke en mogelijke toekomstbeelden.

Het bedenken van (innovatieve) oplossingen is niet alleen voorbestemd voor de overheden en adviesbureaus, maar juist de mensen uit het gebied kunnen juist bijdragen met bedenken van oplossingen in het gebied. Over de grenzen kijken is verstandig om te doen, het wiel hoeft niet voor een tweede keer uitgevonden worden.

Bij het vinden van oplossingen moet niet direct voor een plan worden gekozen. Het bedenken van diverse plannen kan mogelijkheden bieden om verschillende varianten met elkaar te kunnen vergelijken en eventueel later te combineren tot een integraal plan.

Fase C:

Als verschillende plannen zijn uitgewerkt, moet er een oplossing worden gekozen. Het is van belang dat de investeerders een plan goedkeuren, maar ook dat de plannen op steun kunnen rekenen vanuit de bevolking. Communicatie is in deze belangrijk. De gebruiker wil weten wat er gaat gebeuren en vooral waarom. Het moet niet zo zijn dat de overheid goed is en de actoren lastig zijn. Het is juist goed om het plan te evalueren, kritiek moet serieus genomen worden. Het levert nieuwe ideeën op, die het plan kunnen verbeteren en dat moet benut worden. Niet altijd is het goed om plannen met de minste kritiek goed te keuren om zo snel mogelijk een plan te realiseren. Juist door goede afspraken te maken kan er gezorgd worden dat een plan in eerste instantie niet altijd prettig is, maar op langere termijn wel voor iedereen meer oplevert.

Fase D: De laatste fase is het moment van uitvoering, na 3 fases van onderzoek en ontwerpen is het resultaat een duurzaam plan voor gebiedsontwikkeling. Het is ontstaan uit gedachten van de overheden en van de andere betrokken partijen. Geen enkel plan helemaal perfect en daarom moet er ook in de toekomst steeds geëvalueerd worden, flexibel blijven en zich aan nieuwe ontwikkelingen kunnen aanpassen. Zoals in de plan van aanpak beschreven is het belangrijk om alle actoren aan een tafel te krijgen en van elkaar te leren, maar ook te leren om met elkaar te bediscussiëren en tegenovergestelde meningen te begrijpen en samen tot oplossing komen. In een vertrouwde omgeving wil men graag blijven en is er een sterk gevoel van gebondenheid met de omgeving. Door deel te nemen aan discussies over vernieuwing van de leefomgeving kan er betrokkenheid en verantwoordelijkheid ontstaan. Dat begint bij het planten van een boom door inwoners als voorbeeld. Het is belangrijk dat samen wordt gewerkt aan de toekomst. Het werkt niet als partijen tegen elkaar gaan strijden. Samenwerking moet leiden tot vertrouwen en gedegen plan voor de toekomst, en daarna.

Nawoord

Dit plan van aanpak werd geschreven naar aanleiding van het vak Spatial Planning Theory and Methodology. Docenten Raoul Beunen en Gerrit Kleinrensink lagen aan de basis van dit plan van aanpak. Samen met de Werkplaats Zuidwest Delta en Kunstpark Zeeland werden contacten gezocht die meer informatie konden geven over negen verschillende ruimtelijke projecten in de provincie Zeeland om daar vervolgens een kritische blik op te werpen. Het doel was niet een concrete oplossing bieden, het doel was om een aanpak te bedenken om projecten weer vlot te trekken.

Het initiatief van Kunstpark Zeeland is een goed voorbeeld om regionale projecten duurzaam te maken. Toch willen wij onderstrepen dat dit verslag niet als argument gebruikt kan worden om de aanpak van Kunstpark Zeeland door te zetten. De stichting kent een eigen gedachtengoed die deel uitmaakt van de (wenselijke) beleving van Zeeland. Ook Kunstpark Zeeland is een belangengroep die een duurzaam Zeeland nastreeft. Uitgekeken moet worden dat er niet met een tunnelvisie naar Zeeland wordt gekeken. Zeeland is uniek en dat moet onderhouden worden.

Het plan van aanpak is ontstaan uit de verschillende plannen van aanpak voor de negen projecten. De grootste ontdekte factoren zijn meegenomen in dit verslag. Het is geschreven door twee masterstudenten en vier bachelorstudenten aan de studie Landschapsarchitectuur en Ruimtelijke Planning te Wageningen University & Research, namelijk: Teodor Barna, Kim van Gent (PvA-presentatie) en Veroniek van der Biezen, Jules Neefjes (PvA-presentatie), Sarah Nietiedt en Sjors de Ridder (samenstelling).

Alle hieronder genoemde studenten hebben in projectgroepen gewerkt aan één van de negen plannen van aanpak.

Bas Adelerhof	Roel Ellenkamp	Anneline Heksem	Pim Lucassen
Martijn van den Aker	Wouter Engel	Karol Herszfeld	Erwin Luesink
Joanne Annot	Thomas Fink	Katerina Hippmannova,	Marit Noest
Susan Arts	Marloes Fransen	Paula van den Hoogen	Peter van Oosten
Sabine van den Berg	Gaston Franssen	Marijke Hummel	Ruud Oosterhaven
Marsja Bongers	Kim van Gent	Jorden Jansen	Klaas Paarlberg
Antonia Bosse	David Gideonse	Susan de Jong	Ayla Paul,
Tijs van den Brink	Jos Goris	Marlies Karelse	Sylvia Platteeuw
Liz van den Broek	Stella de Graaff	Christian Klein Gebbink	Mariska van Reijn
Anna Budzinska	Jeroen Grift	Dennis Kok	Mart Reiling
Frank Buursen	Bas Grote Beverborg	Boris Kooij	Arjan Sauren
Thijs Dolders	Mieke de Haan	Jorieke Kroeze	Mart Schellekens
Pascale Ebelin	Fiona de Heer	Andreas Lohnauer	Wouter Schouten

Koen Smid

Sander Smits

Bjorn van Snippenburg,

Wondifraw Tessema

Bart Tolboom

Jelmer van Tol

Rosanne Vlaar

Sharon Westerman

Marieke van Zuiden